

Jegyzet a regényhez

Vida Ognjenović több novelláskötet, egy korábbi regény meg több, színpadon is előadott, könyvek sorában közölt dráma és adaptáció szerzője, drámatörténeti és -elméleti esszék írója, neves színházi rendező. Válogatott novellái néhány éve magyarul is olvashatók (*Az öreg falióra*, 2003, Borbély János fordítása) a Forum kiadásában. Számos irodalmi díja és elismerése között a novelláért járó Szirmai-díjat is számon tartja. A *Hűtlenek* második regénye az írónak, tudtommal eddig még nem írtak róla sokan, és nem is nagyon lehet elgondolni, milyen visszhangra talál majd a regényekben számszerűen gazdag, de igazán nagy művekben szegénynek látszó mai szerb irodalomban. Hiszen nem játszik rá sem a regionalizmusra, sem a nemzeti mitológiára, a szerb irodalmi közéletet eléggé megterhető legendásításra, de nem követi a fantasztikum irodalmának errefelé oly sokféle, rendszerint a parttalannak látszó posztmodernnel igazolt változatát sem. Távoll áll tőle mind a szerb hősi és törzsi történetmondás, mind pedig a mágikus realizmusnak álcázott prózaírás itteni gyakorlata.

A *Hűtlenek* egy asszony története, ahogyan ő maga beszéli el válása után meg azután, hogy kiderül, azok, akik oly közel voltak hozzá, és akikhez oly nagyon ragaszkodott, anyja és apja, nem vér szerinti szülei, hiszen örökbe fogadott gyerek, és majd negyvenévesen, közvetlenül válását megelőzően találkozik csak, szinte akarata ellenére, szülőanyjával, akit már nem tud, nem is akar elfogadni. Életveszélyes helyzetbe sodródik tehát, identitászavarral kell megküzdenie, meg személyiségét nyomasztó kérdésekkel. Magára marad, el is zárkózik környezetétől, korábbi munkahelyi és baráti kapcsolatait megszakítja, az őt örökbe fogadó szüleinek házába vonul vissza, ahol sebeit nyalogatja, de a felajánlott orvosi segítséget eluta-

sítja, és hozzálát történetének elmondásához. A regény elején úgy tűnik, valóban elbeszéli életének történetét, aztán a regény második felében kiderül, le is írja a történetet, bár nem hisz, nem is akar hinni a beszéd meg az írás, az elmondás gyógyító hatásában. Nem hisz abban, hogy életének válságából a beszéd vagy az írás igazán kimentheti.

Vida Ognjenović időben és térben pontosan lokalizálja a történetet. Az olvasót néhány utalással a kilencvenes évek belgrádi történéseire emlékezteti, regényhőse múltjának felidézésével pedig a kisváros életképét rajzolja meg, a regényhőst felnövesztő vidéki környezetet. Vajdasági a történetnek ez a fele, sokféle kötődő és sokféle ágazó, adomaszerű eseményekben, házasságokban és házasságtörésekben gazdag polgári miliőben játszódik, Versectől Karlócán át Grazig. Itt a családi és más vonatkozású titkok, akár személyesek, akár közösségek, titokban is maradnak, illetve, ha tudnak is mások személyek és családok titkairól, elhallgatják, nem beszélnek ki őket, főként nem idegeneknek vagy ismeretleneknek. Így maradhat évtizedeken át titokban, hogy a Kojić lány fogadott gyerek, hogy vérségi anyjával semmilyen kapcsolata nincs. Az őt örökbe fogadó szülők mindenben kedvébe jártak, mindenben segítettek és támogatták, sikereinek őszintén örültek, bár hosszú életük során nyilván nyomasztotta őket a titok, főként az aggasztotta őket, hogyan tárhatnák fel fogadott lányuk előtt az igazságot. Tudják azt is, minél tovább halasztják az igazság feltárását, annál nehezebb lesz megtenni: fogadott lányuk már felnőtt, egyetemmet végzett, magiszteri rangot szerzett, tanulmányokat meg könyvet írt, több könyvet le is fordított, egy kiadóvállalat megbecsült munkatársa, aki előtt akár az akadémiai karrier útjai is megnyílhatnak. A szülők nem tudják, hogy mihez kezdjenek, végül rájönnek, nem bízhatnak semmit a véletlenre, maguk tárják fel fogadott lányuk előtt a féltve őrzött titkot. Vállalva az ilyen titkok feltárásával együtt járó döbbenetnek, majd hogyanem kétségbeesett válságnak minden esetleges következményét. Az örökbe fogadott Kojić lány valóban megdöbben, de kezdetben az őt elhagyó, akkoriban gyereklánykorú szülőanyjával egyáltalán nem kíván találkozni, az őt felnevelő szülőkről se lemondani, nem kívánja múltját és emlékezetét újraírni és újrafogalmazni. Nyelve és beszédmódja se kerül válságba, akiket eddig szüleinek tudott, továbbra is anyjának és apjának szólítja, vélt szülei házára továbbra is szülői háznak tartja. Megkísérel tehát új helyzetéhez racionálisan viszonyulni, megkísérlő személyiség- és identitás-zavarát ésszerűen, múltjának és életének fontos eseményeivel feloldani, mert – értelmiségiként – az a meggyőződése, hogy az igazi szülői szeretetnek, de a szoros rokoni kapcsolatoknak sem a vérség, hanem a megértés, a szeretet, a mélyen megélt összetartozás érzése a feltétele. Ahhoz, akivel szót tud érteni, sokkal több

köze van, mint azokhoz, akikhez születése folytán tartozik, mert azokban nem talál se megértésre, se szeretetre, és benne sincs irántuk se megértés, se szeretet.

A történet és az elbeszélés persze nem maradhat ennyiben. A Kojic lány egy váratlan pillanatban származása különös történetét elmondja a férjének, aki a történet nyomán felesége mély lelki válságától tart, és ezért többször megismételt kísérlet után rábeszéli a feleségét meg nevelőszüleit, hogy járjanak utána, keressék meg az asszony, a felesége szülőanyját. Rá is találunk egy vidéki városban, megismerik élettörténetét és életvitelét is, ami szöges ellentétben van az örökbe fogadó szülői ház értékrendjével, szabályaival és szokásaival. Látogatásuk a szülőanya félig kész házában lehangoló, a negyvenéves felnőtt asszony beszélgetése idős szülőanyjával tartalmatlanra és értelmetlenre sikeredik, az idegen nevet viselő asszony találkozására féltestvérével, a vidéki kisváros kézilabdacsapatának edzőjével, annak cseh származású feleségével és kislányával lehangoló lesz. Mindez tovább fokozza a Kojic lány identitászavarát, amit végül majd igazi lelki válság és testi leépülés követ, amikor a férj bejelenti, hogy összeköltözik az asszony féltestvérének a feleségével, akit teherbe ejtett. A válás csak tetézi a Kojic lány magányát. Mindenkitől elzárkózik, és hozzákezd történetének elmondásához, majd leírásához, bár felépüléséhez nem sok reményt fűz. Magányát az sem oldja fel, hogy sürgős fordítói munkát ajánlanak neki, holott az életrajz, amit gyorsan le kellene fordítani, mintha saját helyzetének közvetett értelmezése lenne.

A fogadott lány története, súlyos szellemi, lelki és testi válsága, viszonylagos trivialisága ellenére egy másik, úgy is mondhatnám, jelképes szinten is olvasható. Egy olyan közösségi világképben, a kollektív emlékezet és szabályozás olyan környezetében, ahol még mindig rendkívül erősek a törzsi és vérségi kötődések, ahol az identitás őrzését és fenntartását még mindig a szigorúan vett vér szerinti családi kötődések alkotják, nem nehéz a személyes önismereti válságot áthelyezni közösségi és társadalmi térre. Vida Ognjenović választása egyértelmű. *Hütlének* című regényével a törzsszel szemben a polgári értékrendet hirdeti, a vérségi kötődéssel szemben a megértést és a szeretetet. Nem tekinthető erőltetettnek a regény ilyen lehetséges értelmezése, mert Vida Ognjenović más munkáitól sem, főként drámáitól nem áll távol az időszerűnek közvetett és szimbolikus megjelenítése, főként pedig annak a provinciális szellemnek a körülírása, amit Radomir Konstantinović mutatott meg a vidék filozófiáját, a provincializmus hatalmát leíró munkájában. A fogadott lány drámája, személyiségi és nyelvi válsága: kit szólíthat mindezek után anyjának és apjának, a polgárosodást keményen elutasító közélet értékrendje ellen indított támadásként is

értelmezhető. Pontosabban, értelmezhető volna, ha a regényhős beszédét vagy írását Vida Ognjenović erősebb kézzel, nagyobb távolságtartással, főként pedig keményebb iróniával fogalmazta volna meg. Ha a regényt fejezetekre bontotta volna, ha az idősíkokat több nyelvi leleménnyel rendezte volna el, ha nem ragaszkodott volna görcsösen a regényt első személyben előadó figura igencsak egysíkú beszédmódjához. De talán nem is kell ezt a szerző szemére vetni, hiszen irodalmi kultúrája őt szorosabban köti a dráma, mint az elbeszélés beszédmódjához. Vida Ognjenović elsősorban drámaíró, regényhőse pedig úgy adja elő életének válságtörténetét, mintha drámai monológot mondana a színpadon. Talán ha az író ismerte volna Kosztolányinak az „egy asszony beszél” címszó alá sorolható novelláit, a *Verőfényt*, a *Kínai kancsót*, a *Sárikát*, akkor a *Hűtlenek* is inkább lett volna regény, mintsem prózában előadott drámai monológ.